

14. Међународна филозофска школа Felix Romuliana 2013. Зајечар

Образложење теме : *Страх од странца, политика, културна традиција*

При опредељивању за ову тему, организатор се руководио чињеницом да је страх од Странаца један од базичних страхова у сваком типу друштва, тј. чињеницом да ниједан досадашњи систем није успео да у потпуности елиминише проблем странца.

Шта је странац у филозофском смислу?

У филозофској литератури Странац се често одређује као радикално Други, као онај који је неуклопив у систем на којем почива друштво из чије се перспективе одређује овај појам. Ова радикална другост странца може бити различитог типа: идеолошког, културно-етничког, религиозног и слично. Која ће од ових врста другости бити у првом плану при одређивању странца, то зависи од карактера система из перспективе којег се дефинише странац. Рецимо, у идеолошки конституисаној држави, каква је била комунистичка држава, држава тзв. реалних социјализама, странац се преваходно одређивао као носилац битно другачије идеологије. Такозвани хладни рат, као рат између комунизма и капитализма обележавао се као идеолошки рат.

У системима у којима је држава конституисана на културно-етничком принципу, тј. у којима се инсистира на културно-етничкој хомогености као на супстанцијалном темељу државе, и странац се дефинише у културно-етничким терминима, као носилац другачије културно-етничке супстанце. Ту се сматра да он, као такав, може, макар само потенцијално, угрозити културно-етничку хомогеност народа државе.

У теократским режимима у којима религија прожима све сфере друштвеног живота и утолико се уставно уздиже на ранг недодириве светиње, Странац се показује као носилац другачијег погледа на религију. Рецимо, у Ирану, где све друштвене сфере, укључив и државно-политичку сферу, изводе свој легитимитет из ислама, странац је носилац неисламске религијске концепције. Наравно, странац се не поима само у персонализованом облику, као појединац. Странац као појединац само је персонификација другачијих идеолошких, културно-етничких и религиозних идентитета или другачијег правно-политичких система.

Погрешно би било, исто тако, схватати странца као оног који може доћи само споља; постоји и категорија унутрашњег странца, унутрашњег Другог. Пошто је странац динамичка категорија, неко ко је био “наш” може постати њихов, тј. унутрашњи Други. Рецимо, неко ко је подржавао комунистичку идеологију могао је у неком моменту бити проскрибован као отпадник од комунистичке идеологије, као неко ко је издао ствар комунизма. Исто важи и за припаднике одређених културно-етничких групација односно религија. Неко ко је био “род” може, са становишта чланова одређене етничке групације и њој припадајуће културне традиције, постати “одрод”. Неко ко је био искрени присталица неке вере може, са становишта њених присталица, бити проглашен јеретиком.

У традиционалној филозофској литератури, странац или радикално други, ма како се он дефинисао, третира се и као потенцијални непријатељ. У моменту када се он означи као стварни непријатељ, он подлеже санкцијама различитог типа: прогону, затварању, цензури, забрани уласка у нашу земљу; у екстремном случају против њега се може повести и рат.

Карл Шмит је своју чувену тезу да је суштина политичког дата у односу пријатељ-непријатељ засновао управо на појму релације ми-странац. Тако он на следећи начин одређује непријатеља у спису Појам политичког: “Нема потребе да политички непријатељ буде морално зао, нема потребе да буде естетски ружан; он се не мора јављати као привредни конкурент, и може чак изгледати пробитачно да се с њим праве послови. Он је управо онај Други, странац, и за његову суштину је довољно да је у посебно интензивном смислу нешто друго и страно, тако да су у екстремном случају с њим могући конфликти који се не могу решити ни неким унапред донетим нормирањем нити пресудом неког ‘неучествујућег’ и зато ‘непристрасног’ трећег.

Екстремни случај конфликта могу решити једино сами учесници међу собом; посебно свако од њих може једино сам одлучити да ли у конкретном случају конфликта другост странца може значити негацију сопственог начина егзистенције, па се због тога одбија или савлађује како би се сачувао властити начин бивствовања.”

Касније је Шмит, чије је дело последњих неколико деценија доживело ренесансу, ову своју општу дефиницију странца као потенцијалног непријатеља конкретизовао дефинишући демократију на супстанцијалистички начин, а супстанцу демократије као културно-етничку хомогеност народа. Другим речима, непријатељ је онај други који угрожава нашу културно-етничку хомогеност, тј. наш колективни идентитет. Наравно да тај Други може бити само онај који је носилац другачијег културно-етничког идентитета па отуда и другачијег облика егзистенције.

Ову дефиницију странца као непријатеља наводим зато што је она можда најбоља дефиниција странца са становишта супстанцијалистичког схватања државе као творевине чију бит представља преуоставно, пренормативно постојећа културно-етничка хомогеност њених чланова. Овакво фактичко схватање државе било је доминантно у свим бившим републикама бивше Југославије пред њен распад.

Могло би се помислити да либерално-демократски систем, тј. грађанска држава, може бар на чисто концептуалном нивоу, ако не у реалности, решити проблем странца. Јер чисто теоријски гледано, суштину либерално-грађанске државе не представља ниједна посебна идеолошка, културолошка, религиозна, етичка концепција, већ чисто формална и универзална правила игре, те је таква држава стога, у начелу гледано, отворена за идеолошки, културни, религиозни, обичајносни плурализам. За конституцију те државе ирелевантна је идеолошка, културолошка, етничка итд. припадност њених чланова. Њена суштина није дата никаквим преуоставним хомогенитетом, већ самим уставом који представља резултат консензуса њених чланова и који је отворен за хетерогеност. Ако, у начелу гледано, свако, ма са којег је тла, ма које крви и боје коже био, може постати њен члан, онда се чини да за такву државу не може бити странаца. Она као да је реализовала оно што стоји у Новом завету, у Посланици Ефесцима: “Он је дошао и као радосну вест објавио вама удаљенима и вама који сте близу. Јер његовим посредством имамо приступ к оцу у једном духу. Тако, дакле, нисте више туђинци и дошљаци, него сте суграђани светих и домаћи божји”.

Али, да ли тако стоје ствари у реалности?

Одређени теоретичари указују на то да је у држави у којој могу да, као равноправни, живе људи разлитих идеологија, вера, етничкитета, раса и култура, појам странца битно сужен, али он није у попуности елиминисан. Јер, иако је у том систему дозвољена слободна игра културно-етничких, идеолошких и расних разлика, та игра разлика није неограничена. Наиме, тај систем, иако је плуралистички устројен, искључује оне идеолошке и културно-етничке концепције чија би реализација битно нарушила или укинула саме принципе на којима почива плурализам. Другим речима, тврди се да он не може дати легитимитет и легалитет оним животним концепцијама и обрасцима који су неспојиви са плурализмом, рецимо фундаменталистичким и тоталитарним погледима на свет, уколико они револуционарном путем, тј. насилно теже да дођу на власт..

Овај проблем бива очит данас и овде у проблемима које имају западне демократије у суочењу са имигрантима који долазе из нелиберализованх култура, дакле из култура које не почивају на примату индивидуалних права већ је у њима стицање индивидуалних права условљено поштовањем одређених културно-религиозних концепција, тј. одређеног типа обичајности који се уздиже на ранг недодиривог супстанцијалног добра и као такав претходи индивидуалним правима оних који таква права имају, јер индивидуална права у том систему обичајности не морају припадати свима. Познато је да су недавно канцелар Немачке и премијер Велике Британије најавили крај мултикултуаризма, сучени са проблемима интегрисања имиграната са Оријента у либерално-демократски правно-политички систем.

Поставља се питање да ли је имигрант из поменутог типа културе странац (Други) због своје културне различитости саме по себи, или због тога што потиче из нелиберализоване културе која, као систем обичаја и вредности, не толерише плурализам. Другим речима, да ли је то у суштини спор између плурализма и антиплурализма или спор између радикално различитих култура?

Страх од Странаца може бити реалан са становишта сваког система. Ако је системи болшевичког типа, онда продор идеја усмерених ка плурализму представља реалну опасност по опстанак таквог система. Тоталитарни систем и отворено друштво су међусобно неспојиве ствари. Стога је нужни услов за репродуковање тоталитарног система уграђивање у њега одбранбених механизма од отвореног друштва, јер је отворено друштво реални непријатељ тоталитарног друштва. Главни носиоци политике моћи у Ирану као теократској демократији морају употребљавати репресивна средства против заговорника идеје о примату индивидуалних права јер би реализација те идеје значајка смрт за државу која је утемељена на исламу.

Антиплуралистичке концепције представљају непријатеља либералне демократије јер у тим демократијама све може имати алтернативу осим чисто формалних правила игре, пошто на њима почива плурализам, а антиплуралистичке концепције нападају управо та и таква правила игре.

Дакле, сваки систем, па и онај либерални, има свога реалног непријатеља, тј. странца.

Међутим, проблем је у томе што политика реалну опасност од Странаца, тј. Другог може инструментализовати, тј. инсистирати на тој опасности и када она не постоји, чиме се отвара пут ка вештачкој производњи унутрашњих и спољних непријатеља или, ако се хоће, вештачкој производњи атмосфере страха у циљу очувања постојећег стања.

Међутим, ма колико да ниједан систем не може у потпуности искључити могућност манипулисања страхом од странца, поставља се питање да ли треба правити разлику између система у којима је власт ограничена законима и режима у којима је власт изнад закона. Наиме, да ли је оно прво мање зло од овога другог, утолико што је простор за манипулисање страхом у првом слушају мањи него у другом?

Овим образложењем теме организатор је настојао да да само почетне импулсе за расправу.